

III.A.02. DE PAROCHIEBEDIENAAR

In 1230, met het oog op de eeuwige vergelding, schonk Dirk III van Altena, heer van Kortessem, zijn aandeel in het patronaat of begevingsrecht der kerken van 'Cosen en Brusteme' met aanhoorigheden aan de abdij van Averbode (01).

In 1232 gaf en bekrachtigde Arnold IV, graaf van Loon en Chiny, aan dezelfde abdij ook zijn aandeel in het patronaat en personaat der kerken van Kozen en Brustem (02). Waarschijnlijk hadden ze elk de helft. Reeds in 1175 bij de schenking van het vrijheidscharter sprak men van 'deelgenoten': *'mecum cooperantibus, participibus nostris Rogero videlicet de Curtereces et sorore ejus Yda'* of en in volledige overeenstemming met onze deelgenoten Roger van Kortessem en zijn zuster Ida.

Het begevingsrecht of het patronaat was het recht een pastoor te benoemen. Aan de aartsdiaken van Haspengouw, die in feite het kerkelijk gezag uitoefende, omdat de bisschop van Luik zich meer bezighield met zijn wereldlijke macht, werd gevraagd deze afstand van het patronaat te bekrachtigen (03).

Te Kozen en te Brustem was eigenlijk de abt van Averbode dus de pastoor en dit tot aan het begin van de 19e eeuw. Hij kon echter iemand in zijn plaats aanstellen voor de effectieve zielenzorg.

Daar te Brustem reeds een kerk bestond voor 1232 mogen we veronderstellen dat er voordien seculiere priesters de parochie bedienden. Ze werden dan benoemd door de graaf van Loon of door zijn medebestuurders of vazallen, vermits Dirk van Altena, heer van Kortessem, een deel van het patronaatsrecht bezat en het in 1230 aan Averbode afstond.

De eerste pastoor van de norbertijnerabdij kwam te Brustem toe in 1232. Het was broeder of frater Michaël. Hij werd voorgesteld door de abt. Na de toestemming van de aartsdiaken van Haspengouw kreeg hij de investituur of ambtsmacht. Hem werd de zorg over de zielen en de bewaring van de relieken opgedragen. De bisschop van Luik, Jan van Aps, keurde in 1233 de schenking goed van het patronaat der kerken van Kozen en Brustem aan de abdij van Averbode (04).

In 1239 bekrachtigde paus Gregorius IX het afstaan van het begevingsrecht aan Averbode, door Dirk III van Altena en graaf Arnold IV (05). Broeder Jacobus, bisschop van Preneste (Palestina) en gezant van de pauselijke stoel, stemde op 23 febr. 1240 met deze gift in (06). Dit betekende de 'incorporatie': kerkgebouw, ambt en tiendenheffingsrecht behoorden toe aan de abdij, die hierdoor een bron van inkomsten kreeg.

Ten tijde van Karel de Grote (768-814+), ging een derde van de tienden naar de kerkbedienaar. De tiendenheffing was de oudste (07) en meest drukkende belasting, waarbij elke onderdaan met uitsluiting van adel en geestelijkheid een tiende deel van de opbrengst moest afstaan. De tiendenheffing was oorspronkelijk van kerkelijke aard en drukte uitsluitend op de landbouwsector, dus

op de gewone man.

Deze belasting diende aanvankelijk om de pastoor een behoorlijk inkomen te bezorgen, het kerkgebouw op te richten of in stand te houden en ook in de dringende nood van de armste parochianen te voorzien. De tienden van Brustem waren eerst in handen van de graaf van Loon vermits het zijn eigengoed was. In 967 schonk een gravin Bertha, moeder van Arnulf van Valenciennes, een deel der Brustemse tienden aan de abdij van St-Trudo. De abdij van Trudo is steeds in het bezit gebleven van deze erfenis.

Het andere deel der tienden was niet meer onder de hoede van de Loonse graaf. Hij had ze uitgeleend. In 1200 was Boudewijn van Altena, zoon van Dirk II, heer van Kortessem, ook medebezitter van Brustem. Hij had deze rechten verkregen door zijn huwelijk met een vrouw uit de kringen van de heren van Kortessem. Door de schenking van de '*deelgenoten*' van de vrijheid Brustem, Dirk III van Altena, heer van Kortessem, in 1214 en van Gerard, heer van Jauche in 1235, was dit gedeelte der Brustemse tienden in het bezit van de abdij van Averbode (08). Mogelijk waren deze schenkingen een tegengzet van de plaatselijke heren om de macht van de Trudo-abdij wat te milderen in Brustem, want er was toen reeds tientallen jaren een burentwist tussen de twee gemeenten. De onenigheid ging over het bouwen van de burcht, maar ook over de handelsactiviteiten van beide plaatsen.

De parochieherder van Brustem kreeg slechts een zekere vergoeding van zijn abt, de '*pars congrua*' (09) voor het uitoefenen van zijn ambt. Voor het onderhoud van zijn kerk en het ondersteunen van de behoeftigen was hij overgeleverd aan de welwillendheid van zijn overste.

In februari 1242 schonk Robert van Thourotte, Luiks bisschop, de volgende oorkonde aan Averbode. Samengevat en vrij vertaald heette het (10): *Hoewel U voor de parochiekerken en kapellen uw kanunniken moogt aanstellen, opdat zij aldaar de zielenzorg op zich zouden nemen en de sacramenten toedienen, heeft U besloten dat het veiliger is en beter seculiere priesters tot pastoor aan te stellen, opdat voornoemd ambt geen gelegenheid worde dat mensen, die eens aan de wereld vaarwel hebben gezegd, buiten het klooster werkzaam zijn. Daarom staan wij U toe, op uw verzoek, dat U voor de parochiekerk van Brustem en Tessengerlo seculiere geestelijken aanstelt, die gehoorzaamheid verschuldigd zijn aan ons, de aartsdiakens en de dekens, en borg blijven voor onze en hun rechten, zo nochtans dat U de vicarius een behoorlijk beneficium of honorarium (*pars congrua*) toekent. De andere inkomsten, zo vaste als toevallige moogt U vrij behouden.*

Het is niet geweten of er te Brustem voordien werkelijk seculiere pastoors werden aangesteld. Broeder Michaël leefde nog in 1255. In 1295 verscheen broeder Jan Wustelius en in 1298 broeder Otto. Maar dan volgde een onderbreking in de informatie tot 1369 toen Jan Floerkens parochieherder werd.

In een oorkonde bezegeld door prins-bisschop Adolf van der Marck, gedateerd 19 juni 1318 werd het deel van de pastoor nauw omschreven: '*Wij staan toe dat voortaan.... als verplichte competentie of gewone kanunniken-portie een derde deel van alle tienden met de offeranden,*

zowel grote als kleine tienden, de novalia als de mindere tienden en de gift van de vruchten en inkomsten aan de wereldlijke vicarii voor hun prebende zal worden toegekend. De vicarii moeten met dit honorarium op nederige wijze tevreden zijn'.

In de uitoefening van zijn functies was de pastoor van Brustem onderworpen aan een drievoudige jurisdictie. Als zielenverzorger was hij afhankelijk van de bisschop van Luik en moest hij de diaconale statuten naleven. Daarnaast was hij afhankelijk van de twee abdijen die tiendenheffers waren en ook verantwoordelijk voor het kerkgebouw. Als kloosterling was hij blijvende gehoorzaamheid verschuldigd aan zijn reguliere overste de abt van Averbode.

Over de opleiding van geestelijken is weinig geweten. Er bestonden scholen die aan kloosters en kathedralen waren verbonden. De toekomstige priesters moesten zich de 7 'vrije kunsten' eigen maken: de spraakkunst of grammatica; de retorica of wel-sprekendheid, in feite de praktische rechtskunde; en de dialectiek of redeneerkunst die de kunst van de logica of denkleer symboliseerde. Deze 3 vakken vormden de *onderbouw*. De andere vrije kunsten waren die van *het getal* of de *bovenbouw*: rekenkunde, geometrie (aardrijkskunde, meetkunde en geschiedenis der natuur), sterrenkunde en muziek (11).

Voor het concilie van Trente (1545-1563) oefenden de pastoors hun ambt uit zonder veel inmenging vanwege het bisdom. De parochianen hechtten tamelijk veel belang aan de uiterlijke tekens van de religie: relieken, beelden, processies en aflaten. De taak der priesters bestond erin de mensen te begeleiden van wieg tot graf en de meeste noden te ledigen. Maar een oplossing voor ziekten en misoogsten, laat staan voor troepeninvasies, kon niemand bieden. De pastoor stond naast zijn gelovigen en deelde in hun vreugde en verdriet. Net als de dorpelingen bewerkte hij een paar percelen akkergrond, hij was dus part-time landbouwer. Geboorten, huwelijken en overlijdens waren evenwel gelegenheden om, zonet uitbundig te feesten, dan toch om uitgebreid te eten. Het feest beperkte zich nooit tot de kleine gezinskring. Dikwijls kwamen pastoor en burenen een boterham met hesp mee-eten en het bier vloeide dan overvloedig. De pastoor, de verbindingsman tussen hemel en aarde, was niet alleen de bedienaar van de sacramenten maar hij was een sociaal assistent voor alle behoeftigen.

Een dorpspastoor had als plicht al zijn parochianen te kennen. Hij moest weten wie met wie verwant was, en ook wie vreemd was aan de parochie. Hij moest bijhouden wie de zondagsrust verbrak, wie niet naar de mis kwam, wie zijn paasplicht niet vervulde, wie vloekte of godslasteringen uitsprak, wie het vormsel moest ontvangen.

De bisschoppen hamerden eeuwenlang op correct gedrag van hun priesters: geen herbergbezoek, geen dronkenschap, geen kaartspel, celibaat en de nodige afstand houden tegenover de leken. Spijtig genoeg waren ze zelf niet altijd goede voorbeelden.

III.A.02. De parochiebedienaar

Bronnen.

01.-a-J.Coenen.-'Limburgse Oorkonden', nr.1027.

-b-P.Blomme.-'Averbode', blz.51 en 334.

- c-A.A.A.-I., Charter 115.
- 02.-a-J.Coenen.-a.w. deel II, nr.1069.
 - b-Arnold Daris (1821-1905).- 'Looz', deel I, blz.486.
 - c-A.A.A.-I., Charter 128.
- 03.-Trudo-Jan Gerits.-'De Sint-Laurentiuskerk van Brustem en haar kunstpatrimonium' in O.L.V.L., jrg.30, 1975, blz.106
- 04.-a-J.Coenen.-a.w., deel II, nr.1090.
 - b-P.Blomme.-a.w., blz.334.
- 05.-J.Coenen.-a.w., nr.1194.
- 06.-a-J.Coenen.-a.w., nr.1220.
 - b-P.Blomme.-a.w., blz.334.
- 07.-Reeds in de oudheid, bij de Egyptenaren, Grieken en Romeinen bestond deze belasting '*in natura*' op vruchten van het veld en de veestapel, betaald door de gelovigen aan priesters van de eredienst. Ook de Joden kenden de tiendheffing. De Kerk van Christus nam dit gebruik over.
- 08.-A.A.A.-I., Charter 138.
- 09.-Broeder Max.-'Tessengerlo: vroeger en nu', 1960, blz.44.
- 10.-a-A.A.A.-'Cartarius Pergamenus', folio 21.
 - b-Broeder Max.-a.w., blz.45.
- 11.-W.Van Stuijvenberg.-'5000 jaar dagelijks leven: De Middeleeuwen', 1975, blz.117.